

Приказ

УДК: 811.163.41'374'282.4(497.6)(049.32)

DOI: 10.5937/zrffp55-62402

НОВИ ДИЈАЛЕКАТСКИ РЕЧНИК ИЗ ЗАПАДНОГ ДЕЛА СРПСКОГ ЈЕЗИЧКОГ ПРОСТОРА

(МАРКО Љ. РУЖИЧИЋ, *РЕЧНИК ГОВОРА ГНИОНИЦЕ,
МОДРИЧА–ГНИОНИЦА: СРПСКИ КУЛТУРНИ ЦЕНТАР –
СРПСКА КЊИЖЕВНА ДРЖАВА „ДЛЕЈА БРЕЗА”,
2021, 753 СТР.*)

Бранкица Ђ. МАРКОВИЋ¹

Институт за српски језик САНУ
Београд (Србија)

¹ brankicama@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-6230-008X>

Примљен: 13. 6. 2025.
Прихваћен: 10. 12. 2025.

НОВИ ДИЈАЛЕКАТСКИ РЕЧНИК ИЗ ЗАПАДНОГ ДЕЛА СРПСКОГ ЈЕЗИЧКОГ ПРОСТОРА

Из западног дела српског језичког простора 2021. године пред читаоце је стигао нови дијалекатски речник – *Рјечник ѿвора Гнионице* Марка Љ. Ружичића. Аутор речника, иначе рођени Гнионичанин, афирмисао се као књижевник, преводилац, уредник, публициста, етнограф и „лексикограф завичаја”. Пише песме (дечије, родољубиве, љубавне, духовне, завичајне, сатиричне) и афоризме. Објавио је укупно петнаест књига, од којих су једанаест књига песама, две монографије, један роман и српске здравице. Један је од оснивача и члан Удружења српских писаца Швајцарске, затим члан Удружења књижевника Србије (УКС), Клуба књижевника „Савовање” из Шамца (Република Српска), Књижевног клуба „Таласи” из Прњавора (Република Српска), Удружења завичајних писаца Републике Српске, итд. „Свој рад је посветио очувању од заборава: обичаја српског народа, православне вјере, ћириличног писма и српског језика, традиције родног села Гнионица, закона природе, природних богатстава, воде, старих предмета, ношње, рукотворина, изворне пјесме, музичких инструмената, здравица и догађаја” (2021, стр. 731).

Село Гнионица „је смјештено у подножју шумовите горе Вучијак, између ријеке Босне са источне и ријеке Саве са сјеверне стране. Граничи се са хрватским селима: Срнава, Дреновац, Поточани, Пећник и српским селом Јошава” (стр. 724). Аутор прилаже и неколико карата (стр. 724, 729, 730) на којима се може прецизније видети географски положај овог села.

Књига пред нама организована је на следећи начин – на почетку се налази поглавље „Ријеч аутора” (стр. 9–10), за којим следе: „Скраћенице и објашњења” (стр. 11–12), „Речник” (стр. 13–721), „Укупан број одредница у Рјечнику” (стр. 722), „Извори” (стр. 723), „Гнионица” (стр. 724), „Број кућа и становника у Гнионици 2011. године” (стр. 725–727), „Преглед пописа становника Гнионице кроз вијекове” (стр. 728–731), „О аутору” (стр. 731–736) и „Осврти – поговори – импресије” (стр. 737–753).

Аутор на самом почетку објашњава због чега је одлучио да напише овај речник. Као разлог наводи то што су, почев од 1969. године, па и касније, многи Гнионичани почели да одлазе на привремени рад у иностранство, па се скоро цело село иселило; гнионичка деца која су рођена у иностранству

српски језик углавном су учила са родитељима. Похађали су српске допунске школе, па су тако савладали језик. Међутим, било је и оних који нису ишли у допунске школе и чији родитељи нису добро знали немачки језик, па су са њима причали мало српски, мало немачки, мешајући свој матерњи језик са страним. Аутор даље наводи: „У модерно доба, када више нико не његује старе локалне изразе па они лагано али сигурно падају у заборав, а из захвалности према прецима који су очували језик од заборава и дали га нама на употребу, 1994. године сам одлучио да сакупљам и записујем ријечи као што су: *дездел*, *дајайи*, *дљуџав*, *јазук*, *бирмаз*, *шексирайи*, *ајрама*, *сикће*, *сикираниција*, *санција*, итд. Говор наших предака, ријечи којима су се служили наши дједови, баке и родитељи, морају се бар дјелимично очувати да се не би обистинила народна изрека *Штџа није зайисано, није ни њостџојало*. Тако је настао овај велики рјечник са објашњењима. Све ријечи су написане онако како су се изговарале и како сам их као дијете запамтио. Многе од њих се више не употребљавају па их млади Гнионичани без објашњења не би разумјели” (стр. 10).

Речник чини највећи део књиге. Одреднице су болдоване и акцентоване², сложене азбучним редом. Уз одредницу се наводи граматичко обележје, порекло речи (код оних које су страног порекла) и значење. Контекст је дат спорадично и није акцентован. На преко 700 страна дата је богата лексичка грађа, коју је највећим делом записивао и сакупио сам аутор у Гнионици, а један део грађе добијен је из казивања Милосаве Ружичић, његове мајке, и Љубомира Ружичића, ауторовог оца.

У посебном одељку након самог речника аутор наводи колико има одредница на свако слово: на слово А (341), Б (899), В (398), Г (376), Д (571), Ђ (121), Е (51), Ж (155), З (656), И (423), Ј (384), К (1111), Л (262), Љ (78), М (654), Н (1000), Њ (23), О (789), П (1479), Р (443), С (1095), Т (517), Ћ (135), У (473), Ф (167), Х (3), Ц (200), Ч (263), Џ (58), Ш (524), што укупно износи 13.649 одредница у целом речнику.

Посебан одељак у књизи садржи податке о тачном броју кућа и становника села Гнионица у 2011. години. Аутор наводи да је те године Гнионица имала 53 рода (фамилије), 252 куће и 1.097 становника (543 мушка лица и 554 женска). Од тог броја њих 639 живи у иностранству, и то у Швајцарској (527), у Немачкој (80), у Аустрији (15), у Словенији (19) и у Италији (1). У посебној табели (стр. 725–726) наведени су подаци о свим кућама у Гнионици, крсним славама које славе (највише Св. Ђорђа – Ђурђевдан и Св. Јована – Јовањдан), укупном броју лица и броју посебно мушких и посебно женских лица.

На самом крају налази се поглавље „Осврти – поговори – импресије”, у којем су сабрани текстови о овоме речнику, и то текстови проф. др Драгомира

² Забележене лексеме акцентовао је Милорад Телебак.

Козомаре, Сњежане Лукић Кукић, песника и прозног писца, Живка Вујића, проф. Паја Бркића, Горана Вуковића, Милорада Мише Ђурђевића, књижевника, и Зорана М. Грумића, песника. У наставку ће бити дат осврт на неке од њих. Проф. др Драгомир Козомара, између осталог, за Марка Ружичића каже да иако „без лингвистичког искуства, из сасвим другог животног позива, вођен љубављу према ужем завичају и отаџбини, дугогодишњим биљежењем изворне дијалекатске лексике са простора Гнионице обогатио је нашу дијалекатску лексику, слободно могу тако рећи, капиталним прилогом. Без претензије да се упушта у лингвистичке опсервације, Ружичић је знао шта му је циљ – спасити оно што је наслијеђено од предака и то оставити потомцима” (стр. 737). Како са овог дела терена има само неколико прилога из дијалекатске лексикографије³, овај речник свакако добија на вредности и значају, што и проф. др Драгомир Козомара истиче: „Рјечник овакав какав је, без обзира што га није радио лексикограф и што није обрађен по устаљеној лексиколошкој методологији, биће одлична база за даља језичка истраживања на гнионичком и ширем језичком простору српског језика, а пошто је то језичко подручје које досад уопште није описивано, рјечничка грађа има још већу вриједност” (стр. 738). Сњежана Лукић Кукић се на неки начин вратила у детињство, читајући странице овога речника. „Чула сам бабу Стану како ми довикује: Поити дијете, одоцнићеш!” Видјела сам дједа Рајка док ставља јарам на волове, стављајући тељиге на њихове вратове па затим заворањ у праџијеп...” (стр. 739). На крају је истакла: „Шта је мене посебно фасцинирало у овоме РЕЧНИКУ? То што је Марко у својим објашњењима тако сликовито описао значење сваке ријечи појединачно. Када се те ријечи говоре и у каквим приликама. Фасцинирало ме је то што је Марко посветио године, тачније двије деценије (1996–2018) прикупљању и записивању свих тих ријечи да би их касније уписао у РИЈЕЧНИК који ће остати успомена за сва времена будућим генерацијама на овим просторима” (стр. 740). Живко Вујић истиче да је овај речник „наметнуо питање колико ће нам времена бити потребно да схватимо да је један од најважнијих задатака српског народа очување језика и писма. Језик су ријечи, и писмо су ријечи. Али, језик су и старинске, локалне, увелико заборављене ријечи. ’Рјечник Гнионице’ аутора Марка Љ. Ружичића је збирка управо таквих ријечи и израза” (стр. 742). „Сврха овога рјечника је, између осталог, да повеже генерације, учврсти везе између очева, дједова, праједова, мајки, бака и прабака са њиховом дјецом, унуцима, праунуцима... Аутор је схватио да, ако сада и овдје ове ријечи не буду записане, неповратно ће, као и много шта друго, одлепшати у заборав. А заборав је гријех према прецима, себи и потомству. Утолико већи ако смо могли, а нисмо нешто вриједно и трајно учинили за свој завичај и свој народ” (стр. 743). Да се то не би десило, лексику треба бележити и нека ово

³ О овоме видети више у Недељков и Марковић, 2015, стр. 297–298.

буде позив свима који су у могућности да се отисну на терен и прикупљају грађу како би се спасла од заборавља.

Аутору Марку Љ. Ружићићу је управо то била мисао водиља у припреми и писању *Рјечника јовора Гнионице* – да се спаси од заборавља оно што је наслеђено од предака, а што треба да остане потомцима. Може се рећи да је у тој својој намери и успео.

Литература

Недељков, Љ. и Марковић, Б. (2015). Дијалекатска лексикографија штокавског наречја (од 1818. до 2014. године) – библиографија. *Српски дијалектолошки зборник*, LXII, 247–326.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторство-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).